

УДК 344+355:358.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.41>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ДЕРЖАВНОЮ ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ УКРАЇНИ У СЛУЖБОВО-БОЙОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Басараб О.Т.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0001-7839-6955
e-mail: ot_basarab@ukr.net*

Басараб О.К.,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри безпілотних систем
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0001-7839-6955
e-mail: a_basarab@ukr.net*

Ларіонова І.Т.,

*доктор філософії з психології,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7006-6476
e-mail: inna.larionova@gmail.com*

Басараб О.Т., Басараб О.К., Ларіонова І.Т. Організаційно-правові основи застосування безпілотних авіаційних комплексів Державною прикордонною службою України у службово-бойовій діяльності.

Стаття присвячена постановці проблеми щодо розуміння організаційно-правових підстав застосування особовим складом Державної прикордонної служби України безпілотних авіаційних комплексів під час виконання ними бойових завдань під час оборони, відсічі і стримування збройної агресії росії проти України. Акцентується увага на тому, що використання безпілотних авіаційних комплексів під час воєнних операцій значно підвищує бойову спроможність підрозділів та сприяє збереженню як матеріального, так і людського ресурсу.

Зазначається, що застосування прикордонниками безпілотних авіаційних комплексів для виконання бойових завдань реалізується у межах обов'язків, визначених у статті 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України». Реалізація цих обов'язків здійснюється за допомогою специфічної, не властивої для мирного часу, форми службової діяльності – службово-бойової діяльності, яка на сьогоднішній день нормативно не закріплена. Тому, у контексті залучення прикордонних підрозділів до бойових дій та власне самих обов'язків бойового характеру, визначених у статті 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», запропоновано внести до нормативно-правового обігу термін «службово-бойова діяльність».

Констатується, що організація застосування безпілотних авіаційних комплексів Державною прикордонною службою України у службово-бойовій діяльності регулюється як загальними для державної авіації нормативно-правовими актами, так і відомчими.

За результатами проведеного дослідження визначено організаційно-правові питання, які, на нашу думку авторів, потребують вирішення: внесення до нормативно-правового обігу термін «службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України»; необхідність стандартизації підходів до озброєння на безпілотних авіаційних комплексах Державної прикордонної служби України; необхідність нормативного уточнення виду безпілотного авіаційного комплексу, який може використовуватись як спеціальний засіб, згідно із статтею 21-2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»; необхідність створення єдиних організаційних підходів до підготовки операторів безпілотних авіаційних комплексів в Державній прикордонній службі України, із урахуванням бойового досвіду Сил оборони України.

Ключові слова: службово-бойова діяльність, Державна прикордонна служба України, бойові завдання, безпілотні авіаційні комплекси.

Basarab O.T., Basarab O.K., Larionova I.T. Organizational and legal foundations of the use of unmanned aerial complexes by the State Border Guard Service of Ukraine during service and combat activities.

The article is devoted to the formulation of the problem of understanding the organizational and legal grounds for the use of unmanned aerial complexes by personnel of the State Border Guard Service of Ukraine when performing combat missions during the defense, repulsion and deterrence of Russian armed aggression against Ukraine. Attention is focused on the fact that the use of unmanned aerial complexes during military operations significantly increases the combat capability of units and contributes to the conservation of both material and human resources.

It is noted that the use of unmanned aerial complexes by border guards in combat missions is implemented within the framework of the duties defined in Article 19 of the Law of Ukraine «On the State Border Service of Ukraine.» The implementation of these duties is carried out through a specific form of service activity, not typical for peacetime, – service-combat activity, which is not currently regulated. Therefore, in the context of the involvement of border units in combat operations and the actual combat duties themselves, defined in Article 19 of the Law of Ukraine “On the State Border Service of Ukraine”, it is proposed to put the term “service and combat activities” into regulatory and legal circulation.

It is noted that the organization of the use of unmanned aerial complexes of the State Border Service of Ukraine in service and combat activities is carried out in accordance with both general regulatory and legal acts for state aviation and departmental ones.

The results of the study identified organizational and legal issues that, in our opinion, require resolution: introducing the term “service and combat activities of the State Border Service of Ukraine” into regulatory and legal circulation; the need to standardize approaches to arming unmanned aerial complexes of the State Border Guard Service of Ukraine; the need for regulatory clarification of the type of unmanned aerial complexes that can be used as a special means, in accordance with Article 21-2 of the Law of Ukraine «On the State Border Guard Service of Ukraine»; the need to create unified organizational approaches to training operators of unmanned aerial complexes in the State Border Guard Service of Ukraine, taking into account the combat experience of the Defense Forces of Ukraine.

Key words: service and combat activities, State Border Guard Service of Ukraine, combat missions, unmanned aerial complexes.

Постановка проблеми. Забезпечення недоторканості державного кордону та охорона суверенних прав України у її прилеглий виключній (економічній) зоні, визначене у статті 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України», є священним завданням Державної прикордонної служби України (далі – ДПС України) [1]. Тому з перших днів збройного вторгнення російських військ на територію України, прикордонні підрозділи у складі Сил безпеки і оборони беруть активну участь у здійсненні заходів щодо оборони, відсічі і стримування збройної агресії росії проти України. Також з початком повномасштабного вторгнення рф, в ДПС України створили такі штурмові бригади, як «Сталевий кордон», «Гарт» та «Помста». До складу останньої увійшла прикордонна комендатура розвідувально-ударних безпілотних авіаційних комплексів «Фенікс».

На сьогодні роль безпілотних авіаційних комплексів (далі – БпАК) у забезпеченні виконання прикордонниками бойових завдань є достатньо важливою, оскільки завдяки своїй маневреності, здатності діяти у важкодоступних та високо ризикованих для особового складу місцях, вони ста-

ли обов'язковою складовою сучасної військової операції. Їх активно використовують для ведення аеророзвідки, забезпечення управління та зв'язку, а також вогневого і радіоелектронного впливу на противника. Неоцінним також бенефітом від застосування БпАК є збереження матеріально-го, а головне людського ресурсу.

За досвідом бойових дій, ефективність використання БпАК у різних підрозділах Сил оборони України становить 20-40% [2]. Тому ні у кого сьогодні не виникає сумнівів з приводу того, що сьогоднішня війна – це «війна дронів». Зазначене, актуалізує проблему нашого дослідження та спонукає до більш глибокого її аналізу та вивчення на доктринальному рівні.

Мета дослідження: дослідити організаційно-правові основи застосування БпАК особовим складом ДПС України під час реалізації завдань службово-бойової діяльності.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню тактики застосування прикордонними підрозділами БпАК у різних умовах обстановки присвятили свої наукові праці такі вчені: І. Балицький, С. Білявець, Г. Даник, І. Катеринчук, В. Лемешко, М. Лисий, О. Луцький, В. Мартинюк, О. Михайленко, В. Поліщук та інші. Водночас, питання організаційно-правових основ застосування БпАК особовим складом ДПС України під час службово-бойової діяльності потребує додаткового вивчення.

Виклад основного матеріалу. Застосування прикордонниками БпАК для виконання бойових завдань з оборони України, відсічі і стримування збройної агресії проти нашої держави, є специфічним видом діяльності, який реалізується у межах обов'язків, визначених у статті 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України». Так, зокрема до таких обов'язків належать:

припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України; припинення у взаємодії із Збройними Силами України, іншими військовими формуваннями, відповідними правоохоронними органами збройних та інших провокацій на державному кордоні України, у тому числі шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту на державному кордоні України, міжнародного збройного конфлікту та відсічі збройній агресії проти України шляхом безпосереднього ведення бойових дій;

участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, протимісної діяльності, а також у заходах з відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;

участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану [1].

Очевидно, що виконання вищеперерахованих обов'язків забезпечується відповідним озброєнням та бойовою технікою та здійснюється за допомогою специфічної, не властивої для мирного часу, форми службової діяльності – службово-бойової діяльності, змістом якої є ведення бойових дій, з метою знищення (розгрому) противника і виконання інших тактичних завдань в інтересах забезпечення захисту державного кордону України [3, с. 37].

Водночас, саме термін «службово-бойова діяльність» у контексті діяльності ДПС України викликає особливу увагу дослідників, оскільки, незважаючи на достатню кількість наукових праць (наукові праці О. Гриньків [4], Р. Ляшука [5], І. Пастернака [6], М. Пузирьова [7], С. Халимона [8] та інших) щодо необхідності введення його у нормативно-правовий обіг, юридичного закріплення у Законі України «Про Державну прикордонну службу України» він не набув. У Законі лише використовується поняття «оперативно-службова діяльність», яке на нашу думку, більше підходить для характеристики правоохоронної діяльності ДПС України та не розкриває сутнісного змісту бойової діяльності прикордонних підрозділів, яку вони фактично здійснюють під час залучення їх до сучасного загальновійськового бою – основної форми тактичних дій військ, що являє собою сукупність узгоджених і взаємозв'язаних за метою, завданнями, місцем і часом ударів, вогню і маневру військових частин і підрозділів родів військ, видів Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів для відбиття ударів противника, його знищення (розгрому) та виконання інших завдань в обмеженому районі протягом короткого часу [9, с. 8].

За таких обставин об'єктивна реальність залучення прикордонних підрозділів до бойових дій та власне самі обов'язки бойового характеру, визначені у статті 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» потребують необхідності внесення терміну «службово-бойова діяльність» до вищезазначеного закону.

Організація застосування БпАК ДПС України у службово-бойовій діяльності здійснюється у відповідності до Конституції України, Повітряного кодексу України, Положення про використання повітряного простору України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 954, Авіаційних правил України «Правил використання повітряного простору України», затверджених наказом Державної авіаційної служби України та Міністерства оборони України від 11.05.2018 № 430/210, Авіаційних правил України «Загальних правил польотів у повітряному просторі України», затверджених наказом Державної авіаційної служби України та Міністерства оборони України від 06.02.2017 № 66/73, Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України, затверджених наказом Міністерства оборони України від 08.12.2016 № 661, Методичних рекомендацій щодо застосування безпілотних повітряних суден Державної прикордонної служби України, затверджених наказом Адміністрації Державної прикордонної служби України від 14.08.2023 № 70.

Згідно із вищезазначеним законодавством, прикордонні БпАК є частиною державної авіації і повинні застосовуватись відповідно до встановлених у цій сфері правових норм. Так, відповідно до статті 8 Повітряного кодексу України, реалізація державної політики з оборонних питань, що пов'язана з використанням повітряного простору України та захистом суверенітету держави, належить до компетенції Міністерства оборони України [10].

У наказі Міністерства оборони України від 08.12.2016 № 661 міститься визначення БпАК, відповідно до якого це є безпілотне повітряне судно, пов'язані з ним пункти дистанційного пілотування (станції наземного керування), необхідні лінії керування і контролю та інші елементи, вказані у затвердженому проекті типу БпАК. БпАК може включати в себе декілька безпілотних повітряних суден – повітряних суден, керування польотом яких і контроль за якими здійснюються дистанційно за допомогою пункту дистанційного пілотування, що розташований поза повітряними суднами, або повітряним судном, що здійснює політ автономно за відповідною програмою [12].

Схожий зміст тлумачення БпАК та безпілотного повітряного судна знаходимо і у наказі Адміністрації Державної прикордонної служби України від 14.08.2023 № 70 [13]. Характерною особливістю цього відомчого нормативно-правового акту є те, що у ньому визначені єдині підходи до застосування БпАК саме підрозділами ДПС України, виходячи із специфіки їх діяльності.

Наказ містить загальні положення, основні завдання застосування БпАК, визначає організаційні та підготовчі заходи до їх застосування, деталізує порядок застосування БпАК в охороні державного кордону та під час виконання бойових (спеціальних) завдань, визначає особливості виконання польотів БпАК у різних умовах, типові дії зовнішнього екіпажу БпАК під час виникнення особливих випадків у польоті, а також регламентує порядок обліку та збереження польотної інформації, отриманої за результатами застосування БпАК [13].

Так, відповідно до документу, під час ведення бойових дій особовий склад ДПС України застосовує БпАК для виконання таких завдань:

- ведення повітряної розвідки;
- перехоплення (знищення) повітряної цілі противника;
- забезпечення дій артилерійських підрозділів (розрахунків вогневих засобів);
- ураження цілей (об'єктів) противника [13].

Порядок планування польотів БпАК ДПС України у районах бойових дій визначається бойовими розпорядженнями уповноважених органів військового управління Сил оборони держави.

Висновки. Таким чином, аналіз чинного законодавства, що регулює порядок застосування прикордонними підрозділами БпАК під час службово-бойової діяльності, дозволяє зробити висновок про те, що ДПС України має належну організаційно-правову основу у цій сфері, яка складається як із загальних для державної авіації нормативно-правових актів, так і з відомчих, у яких врахована специфіка діяльності ДПС України.

Водночас, проведений аналіз нормативно-правової бази щодо застосування прикордонниками БпАК в бойових умовах, свідчить про наявність низки питань організаційно-правового характеру, які, на нашу думку, потребують вирішення:

- відсутнє нормативне закріплення терміну «службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України» у Законі України «Про Державну прикордонну службу України»;
- відсутнє організаційно-правове забезпечення щодо стандартизації підходів до озброєння на БпАК ДПС України;

потребує нормативного уточнення стаття 21-2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» щодо виду БпАК, який може використовуватись як спеціальний засіб;

необхідність створення єдиних організаційних підходів до підготовки операторів БпАК в ДПС України із урахуванням бойового досвіду Сил оборони України.

Представлене дослідження не вичерпує проблеми організаційно-правових основ застосування особовим складом ДПС України БпАК, а лише доповнює існуючі наукові розробки та обумовлює подальші наші розвідки з цього питання у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення 21.01.2025).
2. У ЗСУ озвучили відсоток влучання FPV-дронів по ворожих цілях. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/12/16/novyna/suspilstvo/zsu-ozvuchyly-vidsotok-vluchannya-fpv-droniv-po-vorozhix-cilyah> (дата звернення 21.01.2025).
3. Басараб О.Т. Законодавство, що регулює діяльність Державної прикордонної служби України: формування та перспективи розвитку: дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.05. Хмельницький, 2018. 216 с.
4. Гриньків О.О. Теоретико-правові засади кримінально-правового та оперативно-розшукового забезпечення оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України: монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2020. 470 с.
5. Ляшук Р.М., Басараб О.Т. Визначення поняття та сутності законодавства, що регулює оперативно-службову діяльність Державної прикордонної служби України. *Юридична наука*. 2018. № 2(80). С. 121.
6. Пастернак І.М. Службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України. *Право.ua*. 2016. № 3. С. 81.
7. Халимон С.І., Пузирьов М.С. Службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України: запрошення до дискусії. *Migration & Law*. 2023. Vol. 3 (issues 5-6). С. 76.
8. Халимон С.І. Службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України: постановка проблеми. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доповідей VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 груд. 2017 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 337.
9. Бойовий статут сухопутних військ Збройних сил України. Частина II. (Батальйон, рота). – Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2022. 304 с.
10. Повітряний кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 року № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 04.02.2025).
11. Правила виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України: наказ Міністерства оборони України від 08 грудня 2016 року № 661. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-17#Text> (дата звернення: 04.02.2025).
12. Методичні рекомендації щодо застосування безпілотних повітряних суден Державної прикордонної служби України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 14 серпня 2023 року № 70.